

יתרו*

אמור להם דקדוקי דברים שהם יכולין לשמוע.

ולפום ריהטא נראה שזהו כפירוש ה-
שני במכילתא (או הרכב של שני הפירו-
שים).

ויש להבין כוונת המדרש, (א) שמש-
מיט הלשון „בלשון רכה“, (ב) מוסיף
„שהם יכולות לשמוע“ (וכן אצל האנשים
מוסיף „שהם יכולין לשמוע“).

ולכאורה נראה דהמכילתא והמדרש
פליגי מה אמר משה לנשים, דלהמדרש
אמר להן רק „ראשי דברים“, ואילו לה-
מכילתא אמר (גם) דברים „רכים“, וכמ״ש
במפרשים⁵ דהיינו דברי פיוס, כלומר,
הסברת מעלת המצות⁶ ושכר קיומן כו״ל.

[ויש להוסיף, שמפרשי עה״ת משמע
ד„לשון רכה“ כולל שני ענינים – הן
דברי פיוס כו״ל והן „ראשי דברים“, שגם
הם נקראים „לשון רכה“ כיון שקל ל-
הבינם.

וז״ל רש״י על הכתוב: „לבית יעקב
אלו הנשים תאמר להן בלשון רכה, ות-
גיד לבני ישראל עונשין ודקדוקין פרש
לזכרים, דברים הקשין כגידין“ – היינו
(א) שלא פירש פירוש ד„לשון רכה“, (ב)
ב„תגיד לבני ישראל“ כתב „עונשין ודק-“

א. עה״פ, כה תאמר לבית יעקב ות-
גיד לבני ישראל⁷ איתא במכילתא „כה
תאמר לבית יעקב אלו הנשים ותגיד
לבני ישראל אלו האנשים, דבר אחר כה
תאמר לבית יעקב בלשון רכה אמור
ראשי דברים לנשים ותגיד לבני ישראל
ותדקדק עמהם״.

וצריך ביאור: מלשון המכילתא
(„דבר אחר כו״ל״⁸) מוכח שיש כאן שני
פירושים, ותמוה – מה הם שני הפירו-
שים בכתוב? הרי אלה שני ענינים שו-
נים, דבתחילה מפרש מי הם „בית יעקב“
ו„בני ישראל“ – „אלו הנשים . . . אלו ה-
אנשים“ – ואח״כ מפרש אופן הדיבור
לבית יעקב – בלשון רכה, ואופן הדי-
בור לבני ישראל – תדקדק עמהם.

והנה במדרש רבה עה״פ איתא: כה
תאמר לבית יעקב אלו הנשים א״ל אמור
להם ראשי דברים שהם יכולות לשמוע,
ותגיד לבני ישראל אלו האנשים א״ל

(י) וכ״כ שבט – יום היאצ״ט של הרבנית
הצדקנית מרת ח׳ מושקא בת כ״ק אדמור
(מהור״י) ע״ה ז״ל, אשתו של – יבלח״ט – כ״ק
אדמור שליט״א. המו״ל.

(1) פרשתנו יט, ג.

(2) במכילתא לפנינו מסיים „ואמור להם“. ו-
ליתא ביל״ש כאן (רמז רעז).

(3) הגר״א לא גרס תיבות „ד״א“, אבל כ״ה

בכל דפוסי המכילתא, וכן ביל״ש עה״פ.

(4) שמור פכ״ח, ב.

(5) ראה יפה תואר (השלם) לשמרי.

(6) וראה מדרש שכל טוב בפ״, „ראשי דברים“
– „מצות קלות בלשון רכה ודברי נחת שלא יוכבדו
בעיניהם“.

(7) ועדמ״ש ברמב״ם הל׳ תשובה פ״ה ה״ה, וב-
ארוכה בפיהמ״ש פ׳ חלק באופן לימוד שלא לשמה
דקטנים ונשים.

(*) כולל הדפוסים שלא הובאה בהם באמצע
הדרשה. כה תאמר לבית יעקב בזכות יעקב ותגד
לבני ישראל בזכות ישראל (ראה מכילתא מהדורת
האראוויטץ).

נים – „תאמר“ ו„תגיד“: לפירוש הראשון – סיבת התחלקות זו היא מצד מקבלי התורה, „אלו הנשים . . . אלו האנשים“: דהחילוק בתכונת נפשם של נשים ואנשים הביא שני אופנים (סוגים) במסירת דברי תורה: משא”כ לפירוש השני, הח”לוק באופן מסירת התורה יסודו בה-חפצא של הדברי תורה, דכן נדרש מצד התורה, שתחילה צריכים למסור „ראשי דברים“ של תורה, ורק אח”כ את ה-„דקדוקים“: ואח”כ מוסיף הכתוב, ששני סוגים אלו בד”ת מתחלקים לשני סוגים בבניי, מקבלי התורה – „כה תאמר (לשון רכה . . . ראשי דברים)“ לבית יעקב” (לנשים), „ותגיד לבני ישראל ותדקדק עמהם“.

ועפ”י יש לומר, שהמדרש לא אתי (כפי שמשמע משטחיות הלשון) כפירוש השני במכילתא, אלא אדרבה, מפרש ו-מבאר הפירוש הראשון במכילתא, שטעם התחלקות זו, „אלו הנשים . . . אלו האנשים“, הוא לפי שתלוי במה שיכולין לשמוע, כלומר: מצד התורה עצמה אין הכרח שתהי’ חלוקה זו, אלא שכוון שצריכים למסור התורה לבניי, אנשים ונשים, לכן חלק משה את מסירת התורה לכל סוג לפי מה שהוא יכול לשמוע.

ואין סתירה לזה מהא שגם במדרש נקט אותו הלשון שבמכילתא – „ראשי דברים“, ומשמע שלשניהם (המכילתא

ודק”ו, ומשמע קצת דמפרש ד”לשון רכה” לנשים כולל שני העניינים: א) הפכם של עונשין, דהיינו שאמר שכרן של מצות: ב) הפכם של „דקדוקין“ – רק אמירה ודיבור כלליים, כלל המצות“].

וצריך ביאור טעם פלוגתת המכילתא והמדרש אם אמר לנשים רק „ראשי דברים“ או שאמר (גם) דברים „רכים“ ע”ד שכר מצוות כו’.

גם יש לדייק, שבמדרש מתחיל „אלו הנשים“ ואח”כ מפרט „אמור להם ראשי דברים כו’“ (וכן ב„ותגיד לבני ישראל“, מפרש תחילה „אלו האנשים“ ואח”כ מפ-רט תוכן הדיבורים – „אמור להם דקדו-קי דברים“), ואילו במכילתא (בפירוש השני) מתחיל בתוכן הדיבורים „בלשון רכה כו’“ ומסיים שזהו „לנשים“.

ב. ויש לומר נקודת הביאור בזה:

שני הפירושים במכילתא חלוקים בה-טעם שעניני התורה“נאמרו בשני אופ-

8) ביפ”ת (הארון) שם מפרש דבמכילתא אומר שני דברים: א) בלשון רכה שלא יפרש להם העונשים אלא ירבי’ בלשון רכה ופיוסים כי טוב עבור אלקים ושכרן גדול: ב) „ראשי דברים היינו שאפילו מעשי המצוה לא יפרש לגמרי וכו’“. „וכן יראה מלשון רשיי בחומש שכתב לבית יעקב אלו הנשים בלשון רכה כו’ לשון רכה לחוד ולא הביא רשיי רק השטה הא’ שבמכילתא כו’“. ונראה ש-מפרש מ”ש רשיי „עונשין ודקדוקין“ ש(עיקר) כו”-נתו לעונשין (דכיון שהתחיל רשיי ב„עונשין“ ולא ב„דקדוקין“, משמע דדקדוקים הם פרט בעונשים). ועצ”ע.

9) ולהעיר ממדרש לקח טוב: שציווה לאמר ל-נשים בנחת ולהנעים המצות ותגיד לבני ישראל המצות ודקדוקיהם דברים שהן קשין כגידים כו’, ועוד יש לומר מה כה תאמר אלו ראשי דברים כו’ ותגיד כל העניינים והעונשים והאזהרות כו’.

10) לפי פשטי דקראי, משנ’ „כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל“ קאי על הדברים שב-

פסוקים אלו (ד”ו) [וראה מפרשי התורה (צדור המור. תולדות יצחק. ועוד) מה שמבארים שני האופנים בפסוקים אלו]. אבל להמכילתא והמדרש קאי על ד”ת עצמם (פרטי המצות, שכרן ועונשן) כמ”ש במפרשי המדרש, ובמדרש לקח טוב ושכל טוב כאן. וכ”ה להתנחומא ס”פ מצורע: הנשים קבלו את התורה תחלה שנאמר כה תאמר לבית יעקב כו’. וראה מג”א א”ח סק”ג. ולהעיר משכתב פז, סע”א ובחדאג שם ד”ה בתחלה.

[ועפ"ז יש לבאר מה שארז"לוי שב- תחילה אמר הקב"ה כל עשרת הדברות בדיבור אחד, ורק אח"כ נאמרו כל ה- דברות בפ"ע, "שחזר ופירש על כל דיבור ודיבור בפני עצמו" – דלכאורה תמוה: כיון שחזר ופירש כל דיבור בפ"ע, מה טעם הוצרך לאומרם תחילה בדיבור אחד מה שאין האוזן יכולה לשמוע? – אלא שזהו סדר נתינת התורה מאת הקב"ה, דתחילה ישנו ה"כלל גדול" של כל התורה כולה, שכל התורה כולה היא רק "דבור אחד"¹⁷, ואח"כ בא הפי' רוט של התורה: תחילה לעשרת הדב- רות, כל דיבור בפני עצמו, ואח"כ ל- תרי"ג מצות, ובזה גופא – ריבוי פרטי המצוות, עד "ועלמות אין מספר"¹⁸].

וזהו החילוק בין "ראשי דברים" שב- מכילתא ל"ראשי דברים" שבמדרש: ב- שניהם מדובר ב"כלל" שבתורה, אלא שבמדרש קאי בכללי התורה, "שהם [ה- נשים] יכולות לשמוע", היינו דברים קצרים שהתלמיד יכול לקבל, דכיון שנשים דעתן קצרה לכן אומרים להן רק "ראשי דברים" ולא ריבוי הדקדוקים: ואילו "ראשי דברים" במכילתא היינו "ראשי דברים" בעצם, כללי התורה ש- מהם מסתעפים כל פרטי התורה [ולפי המכילתא כללי התורה שייכים לנשים דוקא, כדלקמן].

ד. עפ"ז נמצא שיש הבדל יסודי בין המכילתא והמדרש באופן שייכותם של נשים לדברי תורה:

(פי' הב') ומדרש) נאמרו אותם הדברים לנשים – כי לא הרי "ראשי דברים" שב- מדרש כהרי "ראשי דברים" שבמכילתא.

ג. הסברת הענין:

בגדר "ראשי דברים" – שני אופ- נימי:

א) "ראשי דברים" ע"ד מחז"ל¹², "לעו- לם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה", דרב הלומד עם תלמידו, צריך לצמצם את כל אריכות השקו"ט וריבוי הפרטים, בתוך "ראשי דברים", דברים קצרים, כדי שיוכל התלמיד לקבלם.

ב) "ראשי דברים" שהם, אדרבה, ה- כלל שממנו מסתעפים כל פרטי הענין. וע"ד לשון המשנה שהוא "דבר קצר וכולל ענינים רבים"¹³, שכל פרטי ה- שקו"ט שבגמרא נרמזים בלשון המשנה.

וכן מצינו גם במתן תורה, שבתחילה ניתנו עשרת הדברות, שהם כללות כל התורה כולה, ד"כל תרי"ג מצות בכלל עשרת הדברות הן"¹⁴. ובזה גופא, רק שני דברות הראשונות, "אנכי ולא יהי' לך", מפי הגבורה שמענום¹⁵, כי הם "כללות כל התורה כולה" (ד"אנכי כולל כל רמ"ח מ"ע ולא יהי' לך כולל כל שס"ה מל"ח"¹⁶ – כי זהו סדר נתינת ה- תורה, שהתחלתה היא באמירת ה"כל- לים", "ראשי דברים", שבהם נכללים כל הפרטים.

(11) ראה בארוכה לקו"ש ח"כ ע' 87 ואילך.

וש"נ.

(12) פסחים ג, ב.

(13) רמב"ם בפיה"ש בהקדמה ד"ה אחר כן

ראה להסתפק.

(14) פרש"י משפטים כד, יב.

(15) סוף מכות.

(16) תניא רפ"כ.

(17) פרש"י פרשתנו כ, א ממכילתא שם. וראה

הפרטים וההדיוט באופן אמירת עשה"ד – תו"ש

פרשתנו חט"ז במילואים ס"ג (ד). וש"נ.

(18) להעיר מלקו"ש ח"ח (ע' 88 ואילך), ב-

ביאור פרש"י נשא (ז, יט) מיסודו של ר' משה ה-

דרשן.

(19) שה"ש ג, ח. שהש"ר שם.

ויומתק עוד יותר ע"פ מ"ש האריז"ל²⁴ ש"בעשות הזכר את המצוה אין מהצורך שגם הנשים תעשנה לבדה כי כבר נכללת עמו בעת שעושה אותה המצוה . . אבל מל"ת כו", ומסיים "וזה"ס מה שארז"ל²⁵ אשתו כגופו דמיא", וכדאי גם בזהר²⁶ שהאיש והאשה כל אחד לעצמו הוא "פלג גופא"²⁷ [וענין זה הוא לא רק

להמדרש ניתן לנשים רק, "מה שהם יכולות לשמוע", היינו רק הדברים השייכים להן; משא"כ להמכילתא, שלא נזכר התנאי, "שהם יכולות לשמוע", הרי אדרבה, ניתן לנשים העצם של תורה וכללי, "ראשי דברים" שמהם מסתעפים הדקדוקים שנאמרו לאנשים.

ויש לומר שיש בזה נפק"מ לענין מצות עשה שהזמ"ג שנשים פטורות מ' הן²⁸ (וכן ת"ת שנשים פטורות ממצות ת"ת²⁹):

לפי המדרש – מלכתחילה לא ניתנו להן ענינים אלה, היינו שאינן מצוות עליהן כלל, כי לא ניתן להן אלא "מה שהם יכולות לשמוע";

משא"כ להמכילתא, כיון שניתן להם "ראשי דברים", דהיינו כללי כל התורה כולה, הרי שייכות הגה לכל התורה כו' לה, והפטור הוא רק בענין קיומן במע' שה, אבל נתינת התורה ומצוותי, הרי כל התורה ומצוותי (גם מ"ע שהזמ"ג)³⁰ ניתנו גם לנשים³¹, וזה שאינן חייבות בעשייתן אינו ממעט כלל בהנתינה והקבלה.

(20) קידושין כט, א (במשנה). ושי"נ. רמב"ם הל' עיי"ב פ"ב ג'.

(21) קידושין שם, ב. רמב"ם הל' ת"ת פ"א ה"ג. שו"ע יו"ד סרמ"ז ס"ז. הל' ת"ת לאדה"ז פ"א ס"ד.

(22) ראה תו"ש פרשתנו עה"פ (יתרו אות נ).

(23) וי"ל שהוא לא רק לדעת בן עזאי שחייב ללמד את בתו תורה (סוטה כ, א. וראה תו"ש שם), אלא גם לרי"א והלכתא דלא ילמד אדם את בתו תורה, ה"ז מצינו חכמים שרוב נשים כו' (סוטה שם. רמב"ם טושי"ע ושו"ע אדה"ז שם), הרי שניתן להם כל התורה. וכ"מ מזה ש"אשה שלמדה תורה יש לה

שכר כו' (ל' הרמב"ם שם. ושי"נ. וראה התחלת לשון אדה"ז בהל' ת"ת שם) ומוכח דשייכת לה. אלא שלא נצטווה ללמדה (ודוחק). וגם ע"פ ציווי חכמים דלא ילמד אדם בתו כו' – ראה פרישה שם סקט"ז: אבל אם למדה לעצמה אנו רואות שיצאו מהרוב כו'. וראה בהנשמן לעיל הערה 10.

(24) טעמ"צ פ' בראשית. שו"ע מאמרי רשבי לתקו"ז תס"ט. וראה אוה"ת בא ע' שמש"ש. פינחס ע' אקצט"א"ר.

(25) מנחות צג, ב (וראה תוד"ה ידו שם). ברכות כד, א. ושי"נ. וזח"ב ק"ו, ריש ע"ב.

(26) ח"ג ז, ב, קט, ריש ע"ב. רצו, א. (27) והרי ענין זה נאמר גם לסניף' להלכה שנשים אומרות ברית ותורה בברכת המזון – "כיון שאין נקרא אדם אלא כשיש לו אשה . . הרי הזכר ונקבה הם גוף א' לפיכך יכולות לומר על בריה הזכרים שחתמת בבשרנו וכן תורתך שלמדנו על למוד הזכרים" (שו"ע אדה"ז א"ח סקפ"ז ס"ז, מבי' בדק הבית) הובא במג"א שם סק"ג). וצ"ע, שביאור זה סותר הביאור לדליל (הערה 23) – דבאם לומדות בעצמן למה זקוקות לפעולת, "למוד הזכרים" (וראה מג"א שם).

בתור הכשר לקיום מצות שלהן (שחייבות ללמוד מצות שלהן לידע היאך לעשותן כו') – ראה בארובה לקו"ש ח"ד ע' 37 ואילך (ולא העיר מבי' יו"ד טש"מ סד"ה ומ"ש וכל העומד).

(*) בשו"ע אדה"ז הובא זה כטעם הא' (ואח"כ מוסיף, ועוד שגם הנשים צריכות ללמוד מצות שלהן לידע היאך לעשותן . . כמ"ש בס"י מז'). – אבל מזה שבס"י מז' (שזהו מקומו של חיוב התורה דנשים) לא הזכיר אדה"ז כלל הא' שהזכר והנקבה הם גוף א', מוכח, שאינן ענין להלכה, והובא כאן (בהל' ברהמ"ז) רק לסניף' ראי' כו'.

(*) לא רק הלכות הצריכות שזה גם נשים חייבות ללמוד. ויכולות לבד ברכת התורה (אגור) הובא בב"י א"ח סמ"ז. שו"ע אדה"ז שם בסוף הסמ"ג, היינו שחייבות בלימוד (התורה ולא רק

א"כ, "למה לנשים תחילה"²⁹? ולכן מפרש המדרש שיש ענין שמצד זה הנשים קודמות – "שהן מזדרזות במצות".

אמנם לפירוש השני במכילתא אתי שפיר בפשטות טעם הקדמת נשים ל- אנשים, כי זהו סדר נתינת דברי תורה, שבתחילה באים כללי התורה (ראשי דברים), ואח"כ הפרטים (כמו בעשה"ד כנ"ל).

ו. אמנם זה צריך ביאור – למה לה- מכילתא נאמרו "ראשי דברים", "כללי התורה", לנשים דוקא, ולא לאנשים?

ויש לומר, שזהו בהתאם למעלה כללית שמצינו בנשים לגבי האנשים ב- ענין עבודת ה' בכלל. דהנה אנו רואים שאצל נשים יש יותר בגילוי אמונה בה' ויראת ה'³⁰, שאף שהטעם לזה בגלוי הוא לפי "שאינן שכלם חזק כל כך (שלכן) קרובים (יותר) לקבל באמונה (פשוטה) ועושות בלי חקירה"³¹, הרי שורש הענין הוא לפי שמאירה אצלם האמונה כפי שהוא מצד הקב"ה.

ואולי י"ל שמטעם זה חילוק בענין היחס, שעצם וכללות ישראל תלוי דוקא בהאם, שהנולד לאם ישראלית הוי ישראל (גם כשהאב אינו יהודי), ורק ה- פרטים והחילוקים בבני ישראל גופא, כהן לוי ישראל, תלויים (במשפחת) האב.

וכיון שהתומצ"ץ ניתנו לישראל דוקא, לכן, להאם שבה תלוי קדושת ישראל, היתה נתינה מיוחדת של כלל התורה, "ראשי דברים", שהם שייכים לאמונה

בנשים נשואות אלא גם בבנות ישראל שלא נישאו עדיין³², כי כיון שאיש ו- אשה יחד הם נשמה אחת³³, וכ"א בפ"ע הוא, "פלג גופא", הרי גם לפני חיבור שני החצאים יחד, מהני המעשה של האיש ל"חציו השני", להאשה.

ה. עפ"ז יש לבאר הטעם שרק ב- מכילתא מקדים "בלשון רכה", משא"כ במדרש: "לשון רכה" היינו דברי פיוס, כנ"ל. וי"ל שהכוונה לזה גופא שנאמר להם שהן שייכות ל"ראשי דברים", ד- היינו עצם וכללי התורה ו"עפ"ז מ"ש במכילתא, "בלשון רכה אמור ראשי דב- רים", היינו שאמירת "ראשי דברים" זהו ה"לשון רכה", ודלא כנ"ל ס"א. ולכן, להמכילתא שבסדר זה ניכרת מעלת ה- נשים על האנשים, שרק להם אומרים "ראשי דברים", כללי התורה, לכן מוד- גש במכילתא שאמר לנשים, "בלשון רכה", המעלה בנשים על האנשים: משא"כ להמדרש הוא להיפך: "כה תאמר לבית יעקב" מורה על הצמצום והירידה של דברי תורה לנשים, שאין מגלים להן ד"ת כאנשים כי אין יכולות לשמוע כ"כ, ולכן השמיט במדרש ביטוי זה.

ועפ"ז מובן גם המשך לשון המדרש, שלאחרי פירוש זה ממשיך "ד"א למה לנשים תחילה שהן מזדרזות במצות", דלכאורה אינו מובן: בפירוש הא' לא נזכר כלל ע"ד הקדמת נשים לאנשים, ומהי כוונת המדרש "ד"א למה לנשים תחילה"? וע"פ הנ"ל י"ל שכוונת המדרש היא, שהקושי בפירוש הא' במדרש הוא, דכיון שאין אומרים לנשים אלא מה שיכולות לשמוע (שזהו פחות מאנשים),

(29) ראה מפרשי המדרש (יפה תואר ועץ יוסף)

שם. ואכ"מ.

(30) ראה אוה"ת (יהל אור) תהלים ע' תלה. נ"ך

ח"ב ע' תתקכו.

(31) ל' פ"י מהר"ו בשמר"ר שם.

(27) ראה גם המשך חייב אדם לברך תרל"ה

רפכ"ו (באופן אחר קצת).

(28) ראה זח"א פה, ב, צא, ב, ועוד.

הדור נגאלו ישראל ממצרים³⁴, ועל ידי זה³⁵ קבלו כל בני ישראל את התורה (ד"ה הוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה³⁶), כן הוא בגאולה העתידה לבא, שבזכות נשים צדקניות³⁷ יוצאים מהגלות הזה, וזוכים ללמוד תורתו של משיח, שילמד תורה את כל העם כולו, למקטנם ועד גדולם, שלימודו יהי באופן של ראייה³⁸, ילמד הכלל גדול שבתורה, וידוע שלעתיד יתגלה עצם פנימיות התורה, במהרה ב-ימינו ממש.

(משיחות ש"פ יתרו תשמ"ה,
כ"ה אייר תשד"מ)

בה' ויראת ה' כו' (שהם כלל כל התורה כולה, ובלשון הכתוב³² „ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה ליראה את ה' גו'"); ולהאב שבו תלויים החילוקים ודרגות פרטיות דישראל, ניתנו לו ב-ייחוד הדקדוקים, פרטים דתומ"צ.

ויש לומר, שזה גופא הטעם שהנשים פטורות מקיום מ"ע שהזמ"ג, כי במצות גופא, הרי מל"ת ומ"ע שאין הזמ"ג, לא נמשכו ובאו בפרטי הגבלות הזמן כמ"ע שהזמ"ג, ולכן נשים להיותן שייכות ב-ייחוד לכלל התורה והמצות, חייבות רק במל"ת ומ"ע שאין הזמ"ג.

[ואולי י"ל שזהו תוכן ביאור האריז"ל ש,אין מהצורך שגם הנשים תעשנה לבדה, כי כבר נכללת עמו בעת שעושה אותה המצוה, כי ענין זה שבעסק ה-תורה ומצות, הפעולה בפרטי הגבלות הזמן, שייך ל,פלג גופא" השני – חלק הזכר של הנשמה].

והנה כתיב „כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות³³“, דכשם שהי' ביצי"מ, שבשכר (בזכות) נשים צדקניות שבאותו

(34) סוטה יא, ב. במדבר פ"ג, ו.
(35) ראה גם פדר"א פמ"א „לך אמור לבנות ישראל כו' שדרכם של אנשים הולכים אחר דעתן של נשים" (וברד"ל שם). וראה תנחומא ס"פ מצורע (הובא לעיל הערה 10).
(36) שמות ג, יב.

(37) ראה יל"ש רות (רמז תרו בסופו) „אין ה-דורות נגאלין אלא בשכר נשים צדקניות שיש בדור". וראה כתיבי האריז"ל (שער הגלגולים הקדמה כ. ל"ת וס' הליקוטים עה"פ שמות ג, ד) דדור האחרון דגלות הוא לגלגל דור יוצאי מצרים.
(38) ראה לקו"ת צו יז, א ואילך. שער האמונה פנ"ט ואילך. וראה רמב"ם הל' תשובה פ"ט ה"ב.

(32) ואתחנן ו, כד.

(33) מיכה ז, טו.

יתרו ב

הסמ"ג¹ כתב שב' הזכירות למדין משני פסוקים – „א' בכניסתו היא זכור ואחת ביציאתו היא זכרת שנכתב ב' פרשת שמור² כו".

והמגדל עוז³ מבאר השייכות דב' ה' זכירות לב' הדברות זכור ושמור (דב' דבור אחד נאמרו⁴) – ש„לשון זכור הוא מ"ע זכרהו בכניסתו שמקדשין אותו בדברים. . ולשון שמור שייך ביציאתו שלא ינהג בקדושת קדש מנהג חול עד שיבדילנו ויקבענו כו".

אמנם מזה שהרמב"ם הביא רק הכתוב „זכור את יום השבת" משמע דס"ל שגם ההבדלה נכללת במצות „זכור את יום ה' שבת לקדשו". וכן מפורש בספר המצות במצות קידוש⁵ „שצונו לקדש את השבת ולאמר דברים בכניסתו וביציאתו כו' ו' הוא אמרו יתברך זכור את יום השבת לקדשו כלומר כו' [קדשהו⁶ בכניסתו וקדשהו ביציאתו⁷] כלומר הבדלה ש-

א. כתב הרמב"ם בהל' שבת⁸: „מצות עשה מן התורה לקדש את יום השבת בדברים שנאמר זכור את יום השבת ל' קדשו, כלומר זכרהו זכירת שבח⁹ וקי' דוש, וצריך לזכרהו בכניסתו וביציאתו, בכניסתו בקידוש וביציאתו בהבדלה".

וכתב המגיד משנה, שמדברי הרמב"ם „נראה בביאור שהוא סובר שההבדלה ג"כ דבר תורה והכל בכלל זכור".

והנה במקור הדבר שגם הבדלה היא מצוה מה"ת, מצינו כמה דיעות:

במ"מ שם (ועוד¹⁰) כ' דילפינן ל"ה מד' כתיב¹¹ ולהבדיל בין הקדש ובין החול¹².

(1) ר"פ כט.

(2) פרשתנו כ. ח.

(3) כ"ה בדפוסים לפנינו. וכן הובא בשו"ע אדה"ז סרע"א ס"א. ובכמה כתי' ודפוסים „שבת" (ראה רמב"ם הוצאת פרענקל ובילקוט ש"נ שם). ופשטות הלשון „וקידוש" – אינו „קידוש היום" (בניגוד להבדלה) דלהלן, אלא קידוש כל יום השבת כולו. ואולי צ"ל „לקידוש" או „וקידוש".

(4) קרית ספר על הרמב"ם כאן. ספר הישר לר"ת ט"י טב.

(5) ומשמע במ"מ שם שהוא גם לדעת הרמב"ם אף שבתחילת דבריו כ' „והכל בכלל זכור". וראה פמ"ג אר"ח (א"א) ר"ס רצו. העמק שאלה לשאלות שאילתא קטו סק"א.

(6) שמיני י. י.

(7) וממשיך במ"מ: כמ"ש פרק ידיעות הטומאה

(*) אבל בסמ"ג (מ"ע כט) ושו"ע אדה"ז שם הוועק „וקידוש" (כברמב"ם לפנינו). וראה סהמ"צ להרמב"ם (מ"ע קנה) הוצאת קאפח: כלומר זכרהו זכירת קידוש וגדולה וזו היא מצות קידוש היום, אבל בהוצאת העליר: זכר קדושה והבדלה וזו היא מצות קידוש¹³. ובחינוך מצוה לא: זכרהו זכר קדושה וגדולה.

(שבעות ית, ב) ולשון מכילתא (פרשתנו שם) זכור את יום השבת קדשהו בברכה ובביאור אמרו זכרהו על היין ואמרו ג"כ קדשהו בכניסתו וקדשהו ב' יציאתו. ואולי העתיק (מ'לשון מכילתא כו"ה) מ' סהמ"צ להרמב"ם מ"ע קנה (הובא לקמן בפנים).

(8) מ"ע כט.

(9) ואתחנן ה. טו.

(10) שם, יב.

(11) לרמב"ם שם.

(12) מכילתא ורש"י פרשתנו עה"פ. ובכ"מ.

(13) מ"ע קנה.

(14) לפנינו בסהמ"צ „זכרהו. . בכניסתו וב' יציאתו". אבל כפנים הוא בתרגום העליר וקאפח. וכן הובא במ"מ לרמב"ם כאן.

(15) וכבר העירו מג"י פ"י המיוחס לרש"י בנויר ד, רע"א. שאלות כתי' שאילתא קטו בתחלתו